

УДК 378. 147

DOI 10.31494/2412-9208-2021-1-1-19-25

SOCIO-POLITICAL FACTORS IN THE DEVELOPMENT
OF PEDAGOGICAL EDUCATION

СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНІ ЧИННИКИ РОЗВИТКУ ПЕДАГОГІЧНОЇ
ОСВІТИ

Nadiia VIENTSEVA,

Doctor of Pedagogical Sciences,
Associate Professor

Надія ВСНЦЕВА,

доктор педагогічних наук, доцент

nadya-venceva@rambler.ru

<https://orcid.org/0000-0001-9661-1874>

Berdiansk State Pedagogical
University

✉ 4 Schmidta, St.,

Berdiansk, Zaporozhye region,
71100

Бердянський державний
педагогічний університет

✉ вул. Шмідта, 4

м. Бердянськ, Запорізька обл.,
71100

Original manuscript received: February 03, 2021

Revised manuscript accepted: April 15, 2021

ABSTRACT

The author of the study on the basis of the analysis of scientific literature determines the socio-political factors and their impact on the development of pedagogical education. he study analyzes the subjective and objective, domestic, socio-economic factors that affect the development of education. The interrelated components of the functioning of educational institutions and the factors that influence the educational process are identified.

The author of the publication argues that the education sector is influenced by a number of factors, the main of which are the state, society and pedagogical science. Changes in the state and the world, new ideas, concepts, samples of the best educational experience always influence a condition of education in the country. Any government, through state mechanisms, seeks to ensure that the younger generation assimilates the cultural and historical tradition of the people, integrates into the state's integrity and identifies itself as a loyal citizen. In addition, the state directly or indirectly sets educational standards.

The study found that the problem of the role of education is primarily due to social needs and the social functions it performs. In turn, pedagogical science substantiates the principles, methods and organizational forms of the educational process, the need to constantly search for effective forms, methods and techniques of teaching, as well as improving standards, programs and developing new educational methods.

Key words: state and educational policy, society, science, pedagogical education.

Вступ. Явища глобалізації та інтеграції освітнього простору в контексті реформ, які відбуваються в Україні, пошуку шляхів реалізації нової освітньої парадигми припускають співвіднесення загальнолюдських цінностей з суспільно-політичними та національними традиціями. Це обумовлює все більший інтерес науки і педагогічної практики до питань освіти в контексті розуміння її як суспільно-політичного явища, через залучення до загальнолюдських цінностей, прийнятих в соціумі, співвіднесення з політичними державотворчими

процесами та з проблемним полем сучасної педагогіки.

Методи дослідження. У процесі дослідження були використані такі методи: ретроспективний та хронологічний – для вивчення головних чинників впливу на освіту; *історико-педагогічний* – для визначення та обґрунтування концептуальної ідеї дослідження; *порівняльно-педагогічний* – для зіставлення педагогічних явищ, подій, фактів із соціокультурним та політичним життям суспільства з метою виявлення в них спільного та відмінного. Аналіз наукової літератури, в процесі якого було виявлено, що питання вивчення особливостей впливу на педагогічну освіту політичних та суспільних явищ та процесів порушувалися у працях таких науковців, як К. Баханов, А. Боровик, І. Іванюк, О. Оболенський, В. Тертичка та ін. (Баханов, 2014; Боровик, 2008; Іванюк, 2006; Оболенський, 2003; Тертичка, 2002). У названих роботах автори акцентували увагу на загальних питаннях освітньої державної політики та чинниках впливу на шкільну історичну освіту. Проте, проблема суспільно-політичних чинників розвитку педагогічної освіти висвітлювалися побіжно, що зумовило актуалізацію наукового пошуку за цим напрямом.

Мета статті – на основі аналізу науково-педагогічної та історичної літератури виявити політичні та суспільні чинники та їх вплив на розвиток педагогічної освіти.

Результати та дискусії. Вивчення комплексу факторів, які впливають на педагогічну освіту України, зумовлюють напрямки її розвитку.

При розгляді проблеми слід дотримуватися принципу багатофакторності. У дослідженні послідовно проаналізовані суб'єктивні й об'єктивні, внутрішньополітичні, соціально-економічні фактори, які впливають на розвиток освіти. Таким чином, було визначено взаємопов'язані компоненти функціонування освітніх закладів та чинники, які впливали на освітній процес. Аналіз наукової літератури дозволив виділити такі загальні фактори впливу на педагогічну освіту: держава, суспільство та наука (рис.1).

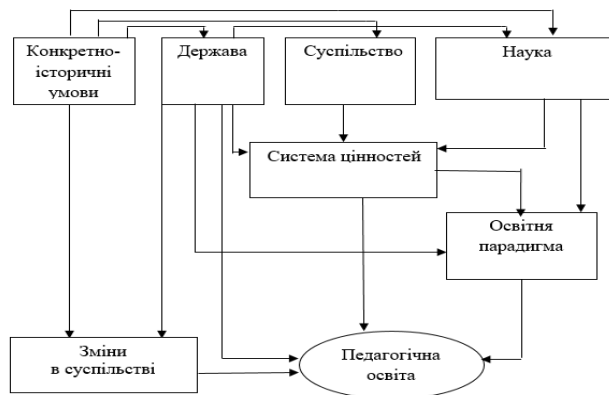

Рис.1. Суспільно-політичні чинники розвитку педагогічної освіти

Зі схеми видно, що освітня галузь знаходиться під впливом низки чинників, головними серед яких є держава, суспільство і наука (перш за все педагогічна). Зміни в державі й світі, нові ідеї, концепції, зразки кращого освітнього досвіду завжди впливають на стан освіти в країні. Будь-яка влада за допомогою державних механізмів прагне, аби молоде покоління засвоїло культурно-історичну традицію народу (або суспільства), інтегрувалося в державну цілісність та ідентифікувало себе як лояльного громадянина. Крім того, держава прямо (нормативно-правові акти) та опосередковано (усні розпорядження чиновників, редагування освітніх видань, програм, планів) визначає освітні стандарти.

Дослідники проблем розвитку вітчизняної освіти багато уваги приділяють питанню науково-методологічного наповнення змісту понять «державної політики». Так, В. Тертичка наголошує, що державна політика як багатовекторна система відтворює динамічну єдність і взаємодію основних сфер суспільного життя, в тому числі й освітнього. Під час формування державної політики вкрай важливо враховувати вплив на її зміст соціально-економічних та політичних чинників (Тертичка, 2002). У той же час науковці наголошують на тому, що на сучасному етапі розвитку суспільства поняття політики втрачає свою початкову суть завдяки тому, що основна діяльність держави прямує все ж таки не на перерозподіл влади, а на задоволення потреб громадян, та сама політика вже трактується як певна стратегія прийняття і практичної реалізації обов'язкових для суспільства рішень в тому числі і в галузі освіти. В. Бакуменко та П. Надолішній визначають державну політику, як напрям «діяльності держави щодо визначення та досягнення соціально значущих цілей розвитку суспільства чи його окремих сфер» (Бакуменко, 2003 : 35). І. Іванюк підкреслює, що як державна, так і освітня політика має певні характеристики, важливі для розуміння того, як вона формується; треба брати до уваги контекст і передісторію прийняття політичних рішень в освіті. Основу політики завжди становлять певні цінності, тому в будь-якому разі складно уявити політичне рішення, яке не ґрунтується на цінностях; політика не може бути створена з чистого аркуша, без урахування обставин, у яких її впроваджуватимуть, треба зважати на загальний контекст творення політики: історичний, соціальний, економічний, етнічний, релігійний та ін. (Іванюк, 2006). В. Романов, О. Рудік, Т. Брус, вважають, що «державна політика – це відносно стабільна, організована та цілеспрямована діяльність уряду стосовно певної проблеми або предмета розгляду, яка здійснюється ним безпосередньо або опосередковано через уповноважених агентів і впливає на життя суспільства» (Романов, 2003 : 12).

У різні історичні періоди функції держави щодо регламентування діяльності педагогічної освіти в Україні виконували різні державні установи, а саме: Міністерство народної освіти, Комісія по народній освіті, Генеральне секретарство освіти, Народний Комісаріат Освіти України (Наркомос), Міністерство освіти та ін.. При цьому кожна політична сила у владі прагнула за державних органів управління освітою підкреслити

легітимність, продемонструвати ідеологічне та інституційне коріння, вишукати історичні аналогії розв'язання подібних до сучасних проблем і тим самим пояснити власні дії сьогодні. Що як правило призводило до переоцінок дій попереднього керівництва, змін та реформувань.

Так, наприклад, основними суспільно-політичними чинниками, які впливали на педагогічну освіту в Україні протягом ХХ ст., були: зміна суспільного ладу або забезпечення його функціонування, урядів, політичних режимів, лідерів; політичні конфлікти (між владою та громадськими силами, усередині чинної влади), кризи, від яких залежали зміни характеру та змісту державної освітньої політики; взаємодія суспільства, зокрема педагогічної громадськості, з інститутами влади; наявність чи відсутність національної складової в державній політиці, визнання чи заперечення національної ідеї, зокрема щодо розвитку української школи та ін.

Відповідно визначалися і особливості розвитку педагогічної освіти в конкретно-історичних умовах, а саме: у 1905–1917 рр. в умовах лібералізації суспільно-політичного життя в Україні зростає інтерес влади до розвитку педагогічної освіти, що виявилось в розширенні чинної та створенні нової мережі навчальних закладів; 1917–1920 рр. в період та під впливом подій Української революції створюються організаційні передумови для побудови системи національної педагогічної освіти. У 20–30 роках в політичному житті України відбувається перехід від ідейних пошуків і наукових дискусій до нав'язування педагогам партійно-класової точки зору. Однією з головних тенденцій розвитку освіти в цей період стає впровадженням ідеї «єдиної трудової школи». У 30-х рр. минулого століття в Україні встановлюється тоталітарний режим радянського уряду, що супроводжувався ідейно-політичним тиском та уніфікацією системи освіти в Україні за російським зразком. Принципові зміни в розвитку вітчизняної освіти відбуваються після здобуття Україною незалежності. Під впливом суспільно-політичних подій відбувається українізація освіти та її інтеграція в світовий європейський простір.

Отже, педагогічна освіта є частиною загальної освітньої політики держави. На неї покладається завдання розвитку та формування молодого покоління. У цьому сенсі вона є своєрідним засобом будівництва нації (Баханов, 2014). Саме освіта виступає способом формування майбутнього нації, є фактором економічного розвитку, основою духовної безпеки людини і суспільства. При цьому чітко простежується взаємозв'язок національного і загальнолюдського компонентів у вихованні молоді, ставлення до освіти як до закономірного процесу становлення і розвитку особистості суб'єкта під впливом різних факторів його соціалізації відповідно до державного «замовлення» і орієнтирами на загальнолюдські цінності.

Наступний чинник – суспільство – теж висуває вимоги до педагогічної освіти. Усе, що відбувається в суспільстві, розвитку людської культури, певним чином впливає на формування та функціонування системи освіти. Проблема ролі освіти є практично питанням визначення її місця і значення в життєдіяльності суспільства, передусім зумовлене

соціальними потребами, які задовольняє освіта, та соціальними функціями, які вона виконує. О. Оболенський зазначає, що держава функціонує в певному соціальному оточенні, залежить від економіки та культури суспільства, його структури, психології та духовних цінностей громадян, їхнього менталітету, історичної пам'яті поколінь тощо. У зв'язку з цим зміни, які відбуваються в освіті на кожному етапі розвитку суспільства, мають певні особливості, які детермінуються співвідношенням соціально-економічних умов та суспільно-політичних відносин, що, власне, і впливає на визначення змісту, пріоритетних цілей освіти, вибору методів і засобів їхнього досягнення. Сукупність цілей і завдань держави, що практично реалізуються нею в освітній сфері, відтворюють сутність держави та її соціальне призначення (Оболенський, 2003 : 12).

З огляду на це, основна мета освіти полягає в тому, щоб засобами різних форм і методів навчання і виховання підготувати молодь до активної участі в соціальному житті; створити умови для розвитку особистості, здатної не тільки практично оцінювати ситуацію і адаптуватися до соціальних змін, а й оригінально мислити, генералізувати і реалізувати ідеї, продукувати власні, визначати шляхи позитивних перетворень, проявляти ініціативу і творчість.

Крім того, кожна суспільна група (етнічна, конфесійна, соціальна, гендерна тощо) так само, як і кожний історично окреслений регіон, претендує на виокремлення їх особливостей в межах загальнодержавної концепції виховання молодого покоління. Українське суспільство, як сучасне, так і минулих часів, є й було полікультурним і багатоконфесійним. На території України мешкають представники різних етнічних груп і віросповідань, у регіонах склалися свої специфічні культурно-історичні традиції. Усі вони мають право на місце в загальній історії, а відповідно, і у змісті освіти. Окрім того, протягом століть в українців, що жили в різних державах, склалося різне ставлення до реалій життя, що збереглися і до сьогодні.

Суспільство в різні часи впливало на розвиток педагогічної освіти через різні суспільні і громадські організації. Так, наприклад, протягом ХХ ст. роль своєрідних тимчасових центрів науково-педагогічної думки успішно виконували з'їзди освітян. Виникнувши на хвилі потужного громадського руху кінця ХІХ ст. як засіб професійної консолідації, вони нерідко ставали трибуною наукових дискусій. Матеріали з'їздів значно стимулювали розвиток науково-педагогічних ідей. Крім того на розвиток і формування освітньої думки України впливали такі суспільно-громадські організації: партії, до складу яких входили представники науки та освіти; педагогічні ради; наради директорів і викладачів вищих освітніх закладів; громадські об'єднання; українознавчі студії; товариства. Як правило, вони виконували функції дорадчих зібрань, які формували колективне рішення з певних освітянських проблем і мобілізували педагогічну громадськість на їх вирішення або створювали суспільний чи інформаційний тиск на освітянську владу, щоб змусити її прислухатись до думки суспільства.

На сучасному етапі розвитку педагогічної світи ці функції переважно

виконують різноманітні конференції, вебінари, семінари, освітні ради та ін., які в більшості своїй мають інформативні або дорадчі функції.

Третій чинник впливу на розвиток освіти це наука (педагогічна). Зміни в науці неминуче призводять до трансформації змісту освіти на різних рівнях. Так, розширення масиву джерел, поява нових методів пізнання призводить до відкриття нових фактів, які вводяться до змісту освітніх курсів. Поширення нових методологічних підходів, сучасних концепцій тлумачення процесів та явищ призводить до нових інтерпретацій подій і процесів, що теж позначається на змісті освітніх компонентів (Баханов, 2014). Причому, на сучасному етапі трансформації освіти процес розвитку науки відбувається завдяки напрацюванням вітчизняних наукових шкіл та окремих вчених, стимульованих жагою до пізнання нового і під впливом державних заохочень певних напрямів дослідження та впливом розвитку світової науки у межах міжнародного співробітництва (грантових програм, стажування, експертизи і т.ін.).

Розвиток освіти в Україні завжди відображав зміни, перетворення і нововведення в педагогічній науці. Вивчаючи педагогічні аспекти процесу освіти й виховання молодого покоління, педагогіка обґрунтовує принципи, методи й організаційні форми освітнього процесу. Основним критерієм роботи закладу освіти є рівень підготовленості випускників, раціональне поєднання теоретичних знань із умінням застосовувати їх на практиці, в повсякденному житті, що означає потребу вести постійний пошук ефективних форм, методів і прийомів навчання, а також удосконалення стандартів, програм і розробку нових освітніх методик.

Крім того, вивчення всіх процесів і явищ педагогічної освіти відбувається у взаємозв'язку, за комплексного аналізу явищ минулого через залучення різноманітних методів вивчення, а також попередніх досягнень науки у вивченні освітніх об'єктів та явищ.

Висновки. Отже, освіта як галузь людського життя існує не ізольовано від суспільства, відповідно в кожний конкретно-історичний період стан та розвиток педагогічної освіти буде залежати від держави з її нормативно-правовою базою, науки, насамперед педагогічної, та суспільства з його системою цінностей. Усі ці чинники будуть визначати панування певної освітньої парадигми та впливатимуть на стан і зміни в системі освіти як в цілому, так і в кожному з її структурних компонентів. Наприклад, зміна державного ладу завжди супроводжується зміною змісту освіти та системи суспільних цінностей, які, у свою чергу, змінюють освітню парадигму, яка визначає мету освіти, а відповідно до мети змінюються суб'єкт-суб'єктні стосунки, а також форми, засоби та методи навчання в системі педагогічної освіти.

Отже, освіта під впливом державного (політичного), соціального та наукового чинників являє собою суспільно-політичний феномен, що акумулює в собі все необхідне і достатнє для формування молодого особистості та людини в цілому, його індивідуальності як суб'єкта і представника конкретного соціуму, що володіє громадянською свідомістю.

Література

1. Бакуменко В. Д., Надолішній П. І. Теоретичні та організаційні засади державного управління : навч. посіб. К. : Міленіум, 2003. 256 с.
2. Баханов К.О. Чинники впливу на шкільний курс історії України та його складники. *Історія та правознавство*. 2014. № 32-32(383-384). С. 2–5.
3. Боровик А. М. Українізація загальноосвітніх шкіл за часів виборювання державності (1917–1920 рр.). Чернігів : КП Видавництво «Чернігівські береги», 2008. 386 с.
4. Іванюк І. В. Освітня політика: навч. посіб. К. : Таксон, 2006. 226 с.
5. Оболенський О. Ю. Державна служба: навч. посіб. К. : КНЕУ, 2003. 344 с.
6. Романов В. Є., Рудік О. М., Брус Т. М. Державна політика: аналіз та механізми її впровадження. Дніпропетровськ : ДРІДУ НАДУ, 2003. 72 с.
7. Тертичка В. В. Державна політика: аналіз та здійснення в Україні К. : Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2002. 750 с.

References

1. Bakumenko V. D., Nadolishnii P. I. Teoretychni ta orhanizatsiini zasady derzhavnoho upravlinnia : navch. posib. K. : Milenium, 2003. 256 s.
2. Bakhanov K.O. Chynnyky vplyvu na shkilnyi kurs istorii Ukrainy ta yoho skladnyky. *Istoriia ta pravoznavstvo*. 2014. № 32-32(383-384). S. 2–5.
3. Borovik A. M. Ukrayinizatsiya zagalnoosvitnih shkil za chasiv viboryuvannya derzhavnosti (1917–1920 rr.). Chernigiv : KP Vidavnitstvo «Chernigivski obereg», 2008. 368 s.
4. Ivaniuk I. V. Osvitnia polityka: navch. posib. K. : Takson, 2006. 226 s.
5. Obolenskyi O. Yu. Derzhavna sluzhba: navch. posib. K. : KNEU, 2003. 344 s.
6. Romanov V. Ye., Rudik O. M., Brus T. M. Derzhavna polityka: analiz ta mekhanizmy yii vprovadzhennia. Dnipropetrovsk : DRIDU NADU, 2003. 72 s.
7. Tertychka V. V. Derzhavna polityka: analiz ta zdiisnennia v Ukraini K. : Vyd-vo Solomii Pavlychko «Osnovy», 2002. 750 s.

АНОТАЦІЯ

Автор дослідження на основі аналізу наукової літератури визначає суспільно-політичні чинники та їх вплив на розвиток педагогічної освіти.

У дослідженні проаналізовано суб'єктивні й об'єктивні, внутрішньополітичні, соціально-економічні фактори, які впливають на розвиток освіти. Визначено взаємопов'язані компоненти функціонування освітніх закладів та чинники, які впливають на освітній процес.

Автор публікації доводить, що освітня галузь знаходиться під впливом низки чинників, головними серед яких є держава, суспільство і педагогічна наука. Зміни в державі й світі, нові ідеї, концепції, зразки кращого освітнього досвіду завжди впливають на стан освіти в країні. Будь-яка влада за допомогою державних механізмів прагне, аби молоде покоління засвоїло культурно-історичну традицію народу, інтегрувалося в державну цілісність та ідентифікувало себе як лояльного громадянина. Крім того, держава прямо або опосередковано визначає освітні стандарти.

У дослідженні з'ясовано, що проблема ролі освіти, передусім зумовлена соціальними потребами та соціальними функціями, які вона виконує. В свою чергу педагогічна наука обґрунтовує принципи, методи й організаційні форми освітнього процесу, потребу вести постійний пошук ефективних форм, методів і прийомів навчання, а також удосконалення стандартів, програм і розробку нових освітніх методик.

Ключові слова: державна та освітня політика, суспільство, наука, педагогічна освіта.